

ISSN: 3060-4613

MAKTABGACHA
VA MAKTAB
TA'LIMI VAZIRLIGI

№10
2025

- 13.00.00 Pedagogika fanlari
- 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
- 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
- 13.00.03 Maxsus pedagogika
- 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
- 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
- 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
- 13.00.07 Ta'limda menejment
- 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
- 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
- 07.00.00 Tarix fanlari
- 19.00.00 Psixologiya fanlari
- 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
- 02.00.00 Kimyo fanlari
- 03.00.00 Biologiya fanlari
- 09.00.00 Falsafa fanlari
- 10.00.00 Filologiya fanlari
- 11.00.00 Geografiya fanlari

M

AKTABGACHA VA AKTAB TA'LIMI

Pedagogika, psixologiya fanlariga ixtisoslashgan ilmiy jurnal

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Elektron nashr. 612 sahifa,
3-oktyabr, 2025-yil.

BOSH MUHARRIR:

Karimova E'zoza Gapijanovna – O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vaziri

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI

Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik
Shoumarov G'.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik
Qirg'izboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor
Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Sharipov Sh.S. – pedagogika fanlari doktori, professor
Shermuhhammadov B.Sh. – pedagogika fanlari doktori, professor
Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor
Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Qo'ldoshev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor
Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)
Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozog'iston)
Rejep O'zyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)
Wookyu Cha – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)
Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)
Mizayeva F. O. – Pedagogika fanlari doktori, dotsent
Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor
Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor
Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor
G'afurov D. O. – falsafa fanlari doktori (Phd)
Shomurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Mirzayeva F.O. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Bafayev M.M. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis institute dotsenti
Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor
Nematov Sh.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)
Tillashayxova X.A. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Yuldasheva F.I. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Doniyorov S. M. – "Yangi O'zbekiston" va "Pravda Vostoka" gazetalarini tahririyati DM bosh muharriri, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan jurnalist, filologiya fanlari nomzodi (PhD)
Yuldasheva D.B. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa (PhD) doktori, dotsent
Tangriyev A. T. – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori
Ashurov R. R. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Panjiyev M. A. – Qashqadaryo viloyati Maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi boshlig'ining birinchi o'rinbosari
Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bo'limining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ

Hamkorlarimiz: O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi, O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

EDITOR-IN-CHIEF:

Karimova E'zoza Gapirzhanovna – Minister of Preschool and School Education of the Republic of Uzbekistan

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

EDITORIAL BOARD MEMBERS:

Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician

Shoumarov G. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician

Qirg'izboyev A. K. – Doctor of Historical Sciences, Professor

Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Shermuhhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Koldoshev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor

Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)

Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)

Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)

Rejep O'zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)

Wookyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)

Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)

Mizayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor

Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)

Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor

Mirzayeva F.O. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor

Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service

Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor

Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)

Tillashayeva X.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor

Doniyorov S. M. – Editor-in-Chief of the Editorial Board of the newspapers "Yangi Uzbekiston" and "Pravda Vostoka", Honored Journalist of the Republic of Uzbekistan, Candidate of Philological Sciences (PhD)

Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor

Tangriyev A.T. – is a professor of Tashkent State University of Economics

Ashurov R. R. – doctor of philosophy (PhD) in psychology

Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region

Khudaiberganov N. A. – Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun

Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences

“Maktabgacha va maktab ta’limi” jurnali O‘zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni chop etish uchun milliy ilmiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan:

Pedagogika fanlari bo‘yicha: OAK Kengashi tavsiyasi (26.08.2024-y., №11-05-4381/01) asosida:

- Ekspert kengashi (29.10.2024-y., №10)
- Rayosat qarori (31.10.2024-y., №363/5)

Psixologiya fanlari bo‘yicha: Toshkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiyasi (24.04.2025-y., №11-05-2566/01):

- Ekspert kengashi (25.05.2025-y., №10)
- Rayosat qarori (08.05.2025-y., №370/5)

“Maktabgacha va maktab ta’limi”
jurnali

26.09.2023-yildan

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti
Administratsiyasi huzuridagi Axborot
va ommaviy kommunikatsiyalar
agentligi tomonidan **№C-5669363**
reyestr raqami tartibi bo‘yicha
ro‘yxatdan o‘tkazilgan.

Litsenziya raqami: **№136361**

MUNDARIJA

The Use of Innovative Pedagogical Technologies in the Development of Critical Thinking	16
<i>Gulnar Atakhanova Orinbaevna</i>	
Current Aspects of Designing and Implementing Extracurricular Educational Activities at the Primary General Education Level.....	20
<i>Amankosova Dinara Gabitovna</i>	
Maktabgacha ta'lim tizimida tarbiyachi shaxsiyati va kasbiy mahorati shakllanishining nazariy asoslari....	24
<i>Axmadaliyeva Moxlaroy To'xtapolatovna</i>	
Pedagogical Model and Stages of Teaching Subjects Through a Project-Based Approach	28
<i>Bannayev Qosimjon</i>	
Lotin tili va zamonaviy tibbiy terminologiya: tarixi, vazifasi va amaliy ahamiyati	31
<i>Eshmurodova Shirin Oybekovna</i>	
Motor alaliyaning nonutqiy simptomatikasi	34
<i>Isayeva Mushtariy Alisher qizi</i>	
Talabalar etnomadaniy kompetentligini rivojlantirishning pedagogik-psixologik omillari	38
<i>Isomiddinov Asliddin Baxriddin o'g'li</i>	
Texnologiya darslarida o'quvchilarning texnik savodxonligini robototexnika elementlari asosida rivojlantirish.....	41
<i>Jabborova Umida</i>	
Fizika fanini mutaxassislik fanlari integratsiyasi asosida o'qitishda bo'lajak muhandislarning kasbiy kompetentligini rivojlantirishning ilmiy-nazariy asoslari	45
<i>Xayrullayev Asliddin Isatullayevich</i>	
Talaba tomonidan mutaxassislik tilini o'zlashtirishda monologik nutqni o'rgatishning samarali usullari masalasi haqida.....	51
<i>Karimov N. M.</i>	
Zamonaviy pedagog kadrlar tayyorlashda kasbiy motiv va motivatsiyaning o'rni	54
<i>Melikova Elnora Shuxratovna</i>	
Bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarini tayyorlashda pragmatik kompetensiyaning roli.....	58
<i>Mustafayeva Nilufar Ulashovna</i>	
O'quvchilarda iqtisodiy tafakkurni rivojlantirishning pedagogik strategiyalari	62
<i>Nishonova Dilafuz</i>	
Computer-Based Formative Assessment: Advantages and Challenges in Teaching English to High School Students	66
<i>Obidjonova Shokhista Bakhtiyorovna</i>	
Metata'lim texnologiyalari asosida bo'lajak maktabgacha ta'lim mutaxassislarini tayyorlash tizimini takomillashtirish.....	70
<i>O'rolboyeva Durdona Sayfiddin qizi</i>	
Sun'iy intellekt asosidagi darslarning an'anaviy darslarga nisbatan samaradorligini qiyosiy tahlil qilish.....	73
<i>Rasulev Bobirjan Atxamovich</i>	
Pedagogik faoliyatda pedagogning kasbiy taraqqiyoti motivatsiyasining psixologik xususiyatlari	78
<i>Rustamova Surayyo Shaxobiddinovna</i>	
Innovatsion kompetentlik tushunchasi va uning ilmiy-pedagogik asoslari.....	84
<i>Soliyev Eliyor Ravshan o'g'li</i>	
Nutqida nuqsoni bo'lgan bolalar eshituv idrokini o'yinlar yordamida rivojlantirishning samarali usullari	88
<i>Xalilova Shahnoza</i>	
Zamonaviy ta'limda kommunikativ kompetensiyaning o'rni va ahamiyati.....	92
<i>Yaqubova Nigoraxon Ibrohimjon qizi</i>	
Soliq yuki – mamlakat soliq soliq tizimining asosiy mezonidir	97
<i>Suyunov Otabek Shuxrat o'g'li</i>	
Bo'lajak o'qituvchilarda kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish va takomillashtirish yo'llari	101
<i>Ibodova Sarvinoz Sayfilloyevna</i>	
Oliy ta'lim muassasalarida hospital pedagogika fanini o'qitishning dolzarb masalalari va uning uslubiy ta'minoti	106
<i>Inogamova Dilfuza Rahmatullaevna</i>	

Chizma geometriya va kompyuter grafikasi: an'anaviy fan va zamonaviy texnologiyaning uyg'unlashuvi .	111
<i>Raximov A. M., Tairova N. S., Sabirova D. U., Xasanova S. T., Tashpulatov R. X.</i>	
Геймификация в обучении английскому языку на начальном этапе обучения	114
<i>Курбанова Назира Низомиддиновна</i>	
Talabalarda tanqidiy va evristik fikrlashni shakllantirishda raqamli texnologiyalarning o'rni	117
<i>Adjdiyev Nayrullo Nazrulloevich</i>	
Konstruktiv yondashuv asosida tabiiy fanlar (science)ni o'qitish metodikasi.....	122
<i>Amirullayeva Barno Abdulhaqovna</i>	
Kimyo o'qitishda o'quvchilarning ijodiy faoliyatini shakllantirishning tajriba-sinov natijalari.....	126
<i>Artiqov Maqsud Bahodirovich, Babanazarova Ayzada Omirbaevna</i>	
Kichik maktab yoshidagi o'quvchilarni bilingvist sifatida shakllantirishda til o'rganish ko'nikmalari va kompetentsiyalarining rivojlanishi	131
<i>Axmadjonova Gulira'no Muxtorjon qizi</i>	
Talabalarning ijtimoiy kompetensiyalarini shakllantirishda kooperativ ta'limning metodik yondashuvlari.....	135
<i>Botiraliyeva Gulobar Mahamadismoil qizi</i>	
Talabalarni intellektual faoliyatga tayyorlashda ijtimoiy sherikchilikning pedagogik va metodik asoslari	139
<i>Dilbarjonov Avazbek Ravshanbek o'g'li</i>	
Teacher-Centered and Child-Centered Methods in Early Childhood Education: Insights From Finland and Uzbekistan	143
<i>Djaparova Gulnoza</i>	
Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida "Metodik mahorat kuni" va "Metodik mahorat soati"ni tashkil etish	150
<i>Do'stov Davron Zulhaydarovich</i>	
Theoretical, Methodological, and Practical Factors of Differentiated Education	155
<i>Ergash Shonazarovich Khasanov</i>	
Maktabgacha yoshdagi bolalarning intellektual qobiliyatini rivojlantirishda kognitiv yondoshuv	160
<i>Gulbahor Xamidova</i>	
Mustaqil ta'lim – mustahkam bilim.....	164
<i>Halima Shukurova Sunatullayevna</i>	
Integrating Google Classroom and Project-Based Learning for Enhanced Synchronous and Asynchronous Education.....	168
<i>Inomkhojaeva Shodiyakhon Abdukodirkhoja qizi</i>	
O'quvchilarning innovatsion fikrlash ko'nikmalarini takomillashtirishning nazariy asoslari.....	174
<i>Mamadaliyev Axadjon G'aniboyevich</i>	
Hududiy rivojlanishda innovatsion yondashuvlarni strategik boshqaruvga integratsiya qilish yo'llari.....	177
<i>Mo'minov Fazliddin Xusniddin o'g'li</i>	
O'rta yoshdagi ayollarda harakat faoliyatini rivojlantirishda milliy o'yinlarning pedagogik ahamiyati	184
<i>Mustafoev Sherali</i>	
Pedagogical and Psychological Foundations of Developing Higher-Order Thinking Skills in Students.....	188
<i>Nasimova Zarina Isomiddin kizi</i>	
Pedagogik ijodkorlikning kasbiy professionallikda namoyon bo'lish xususiyatlari.....	193
<i>Numonova Dildor Umurzoqovna</i>	
Ko'zi oqiz boshlang'ich sinf o'quvchilarining kommunikativ kompetentsiyasini o'rganishning nazariy asoslari	196
<i>Qarshiboyev Asliddin</i>	
Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ta'lim-tarbiya jarayonini tashkil etish masalalari.....	200
<i>Qilichova Marxabo Xudayqulovna</i>	
The Transformation of Existential Thought in British Literature: Iris Murdoch's Philosophical Humanism and the Reinterpretation of Freedom	204
<i>Rahmonqulova Zarnigor Nasimjon qizi</i>	
Sportchilarning elektron platformalardan foydalanishning metodik tahlili	209
<i>Saydullayev Zafar Erkinovich</i>	
Adabiy ta'limda estetik tarbiya	216
<i>Sharipov Elmurod Sa'dulla o'g'li</i>	
O'qituvchi-trenerning ko'p qirrali kasbiy-pedagogik funksiyalari	220
<i>Sulaymonov Jaxongir Solijonovich</i>	
Uzluksiz kasbiy rivojlanishda art-pedagogikaning o'qituvchilar hissiy farovonligiga ta'siri	223
<i>Suvanova Kamola Raimqul qizi</i>	

Raqamlashtirish muhitida umumta'lim maktablarida ta'lim sifatini oshirish	226
<i>Xamidova Komila Maxmudovna</i>	
Oliy ta'limda kvest texnologiyasi yordamida fizika fanining murakkab tushunchalarini o'zlashtirish samaradorligini oshirish metodikasi.....	231
<i>Yo'ichiyev Shaxriyor Xusanovich, O'rinboyeva Kumushoy Sultonbek qizi</i>	
Совершенствование профессиональных компетенций будущих инженеров на основе интегративного подхода	235
<i>Умарова Гулчехра Абитовна</i>	
Kichik maktab yoshidagi o'quvchilarning aqliy qobiliyatining psixologik xususiyatlari	238
<i>Alanazarova Sholpan Artikbaevna, Artiqbaeva Miyassar Jumanazarovna</i>	
Biologiya ta'limida innovatsion metodlarni joriy etishda ta'lim menejmentining roli.....	241
<i>Allayorova Maloxat Normaxmat qizi</i>	
Integrating Innovative Technologies for the Enhancement of Speech and Communication Skills Among Learners With Intellectual Disabilities in Uzbekistan: Pedagogical Approaches and Developmental Outcomes	244
<i>Donisheva Gulruy Akhrorkulovna</i>	
Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini o'quvchilar o'qish savodxonligini rivojlantirishga metodik jihatdan tayyorlash.....	247
<i>Doniyarov Mavlonbek Arabovich</i>	
Kimyoviy birikmalarda bog'lar sonini hisoblashning yangi matematik usullari.....	252
<i>Ergashev Vahob Ergashevich</i>	
Boshlang'ich sinf o'qituvchilarining mantiqiy tafakkurini rivojlantirish pedagogik muammo sifatida	257
<i>G'aniyeva Maftuna Abduaziz qizi</i>	
Pedagogika oliy o'quv yurtlarida steam fanlarini raqamli texnologiyalar asosida o'qitishning metodik asoslari	261
<i>Jamolova Sitara Muzaffar qizi</i>	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarining matematik tafakkurini rivojlantirishda didaktik o'yinlar va interaktiv metodlardan foydalanish samaradorligi	264
<i>Mamadiyurov Jamol</i>	
Zamonaviy ta'lim jarayonida talabalar mustaqil faoliyatini rivojlantirishda pedagogik yondashuvlar.....	268
<i>Mamayusupova Nafisa Abdulatifovna</i>	
Para yengil atletikachilarda nayza uloqtirish texnikasini takomillashtirish uslubiyati	271
<i>Qiyomova Shohsanam Yarash qizi</i>	
Difficulties in Enhancing Communicativeness of Pre-Service English Teachers.....	275
<i>Kurbonova Maftuna Fakhriddinovna, Mirzayeva Gulshan Azamatovna</i>	
Principles of Teaching Basic Foreign Language Skills (EFL)	278
<i>Samandarova Gulsara Ismatilloevna</i>	
O'quvchilarning innovatsion ta'lim muhitida tayanch kompetensiyalarini shakllantirishning dolzarbligi	282
<i>Toshpulatova Farida Radjabovna</i>	
Корпоративная культура педагогов и внутренняя стабильность ДОО	286
<i>Буранова Шохноза Абдуразаковна</i>	
Развивать личностные качества учащихся на уроках географии.....	290
<i>Шадиева Нигора Шариповна</i>	
Raqamli texnologiyalar yordamida oliy ta'lim sifatini oshirishda innovatsion yondashuvlar	295
<i>Baytileuova Gulnaz Quralbay qizi</i>	
Yangi avlod pedagoglarini tayyorlash: kompetensiyalar va qadriyatlarining roli.....	298
<i>Ro'ziboyeva Ma'mura Abdunabiyevna</i>	
Astronomiya fanini o'qitishda integrativ yondashuvdan foydalanib o'qitishning ta'lim tizimidagi o'rni	301
<i>Barakayeva Sarvinov To'iqunovna</i>	
Alohida e'tiborga muhtoj bolalar bilan ishlashda yangi pedagogik texnologiyalarni qo'llash.....	305
<i>Usmonov Salohiddin Dushan o'g'li, Namozova Sevinch Asqar qizi</i>	
Ma'naviy-axloqiy sifatlarni tarbiyalashda pedagogik qadriyatlarining ustuvorligi.....	310
<i>Jumayeva Gulnara Tursunpulatovna</i>	
Talabalarni maktabgacha ta'lim tashkilotlarini maqsadli boshqarishga tayyorlashning nazariy asoslari	314
<i>Mahmudova Zulfiya Xomitovna</i>	
Pedagogical Methodology Improve Students' Professional Mobility in Acquisition of Specialty.....	319
<i>Khidirova Muhabbat Murodillayevna</i>	

Boshlang'ich sinf ona tili darslarida pedagogik texnologiyalardan foydalanish	322
<i>Ismoilova Surmaxon Amonovna, Yusupova Mohinur</i>	
Qoraqalpoqlarning dehqonchilik marosimlari	326
<i>Orinboyeva Go'zal Polatovna</i>	
The Complexity of Training Teaching Staff for Work in Public Schools Organized in Medical Stations in Uzbekistan.....	330
<i>Inogamova Dilfuza Rakhmatullaevna</i>	
Boshlang'ich ta'lim texnologiya fanini o'qitishda STEM yondashuvi orqali o'quvchilarda mustaqil va tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish.....	335
<i>Jabbarova Zuhra Omondullayevna</i>	
Eshitishda nuqsoni mavjud bolalarni nutqini shakllantirish metodikasi	338
<i>Z. N. Mamarajabova</i>	
5–7-sinf qizlarida raqamli texnologiyalar ta'sirida tarbiya jarayonining o'ziga xosliklari.....	341
<i>Abdurazoqova Marg'uba Muhammad qizi</i>	
Maktabgacha yoshdagi bolalarda emotsional intellektni rivojlantirish diagnostikasi: metodlar va natijalar ..	345
<i>Abduxamidova Dilorom Abdumuminovna</i>	
PISA topshiriqlari asosida o'quvchilarda tadqiqotchilik ko'nikmalarini shakllantirish	349
<i>Axunjanova Shirmonoy Isroiljonovna</i>	
Bo'lajak surdotarjimonlar uchun faoliyat turlarini tanlashda ko'maklashish	354
<i>Dehqanova Muborakxon G'iyosiddinovna</i>	
Mustaqil ta'limni tashkillashtirishda tarjimadan foydalanish jarayonlari	357
<i>Erkayev Elmira Temirovich</i>	
Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kasbiy faoliyat samaradorligini oshirishda kreativ va tanqidiy fikrlash kompetensiyalarining o'rni.....	361
<i>Jumayeva Muxlisa Shokir qizi</i>	
Tasks, Exercises, and Activities in the English Classroom: Differences, Similarities, and Effective Use	366
<i>Qodirov Olim Odilovich</i>	
Maktabgacha yoshdagi bolalarda kommunikativ kompetentlikni rivojlantirish masalalari	372
<i>Safarova Mohichehra Xonzafarovna</i>	
Malaka oshirish tizimida boshlang'ich sinf o'qituvchilarini tabiiy-ilmiy savodxonligini rivojlantirish masalalari.....	376
<i>Saidova Dilnoza Maripovna</i>	
O'zbekiston va Yaponiya dzyudo trenerlarining mashg'ulot jarayonlarini qiyosiy tahlili.....	380
<i>Sharipov Xabibullo Abduqahhorovich</i>	
"Kompyuter lingvistikasi"ning rivojlanish tendensiyasi.....	386
<i>Xusanboyeva Muxlisa Ikrojon qizi</i>	
Педагогические технологии стратегического развития взаимного сотрудничества организаций дошкольного образования и родителей.....	392
<i>Тухлиев Муслимбек Шерзод угли</i>	
Oliy ta'limda inklyuziv ta'lim tizimini joriy etish muammolari	397
<i>Dilbar Nurkeldiyeva</i>	
Ixtisoslashtirilgan ta'lim muasasalarida tarbiyaning o'rni.....	401
<i>Laylo Sharopovna Nurmuxamedova</i>	
Intellektida kamchiligi bo'lgan bolalarning ijtimoiylashuvida muloqotning shakllanish xususiyatlari.....	405
<i>Shahnoza Amirsaidova</i>	
Aqli zaif bolalarga ta'lim jarayonida o'yin faoliyatini shakllantirishning ahamiyati.....	409
<i>Ziyodullayeva E'zoza Ne'matjonovna</i>	
Pedagogik texnologiyalar metodlarini tanlash va qo'llashning umumiy mezonlari	412
<i>Abdullayeva Komila Tursunovna</i>	
Didaktik o'yinlar vositasida 2-sinf o'quvchilarida bog'lanishli nutq ko'nikmalarini shakllantirishning pedagogik imkoniyatlari	416
<i>Askarova Gulayim Arislan qizi</i>	
Yugurib kelib uzunlikka sakrovchilarda tezkorlikni samarali va jadal rivojlantirishni ilmiy asoslash.....	420
<i>Avazov Shukrullo Ibatovich, Nuraliyeva O'g'iloy Shomurotovna, Mustafayev Ismoil Nuralio'g'li</i>	
Boshlang'ich sinflarda kreativ ta'limning o'ziga xos xususiyatlari va zaruriyati.....	425
<i>Axmedova Mastura Jamoliddinovna</i>	
Imkoniyati cheklangan o'quvchilarda tabiatshunoslik kompetensiyasini shakllantirishning pedagogik shart-sharoitlari	430
<i>Azizova Dilnora</i>	

Bo'lajak shifokorlarda tibbiy – deontologik kompetensiyalarni shakllanishida tibbiy amaliyotning ahamiyati.....	435
Babadjanova Gulchexra Baxtiyarovna	
Bolaning aqliy rivojlanishini yoritadigan ko'rsatkichlar	440
Bozorboyev Javlon Davlatali o'g'li	
Bo'lajak oligofrenopedagoglarning kasbiy-metodik kompetensiyalarini rivojlantirish xususiyatlari.....	445
Daminova Maftuna Asqarali qizi	
Kreativ pedagogika fani va mantiqiy fikrlash kompetentligi orasidagi bog'liqlik.....	449
Diyora Egamberdiyeva	
Oilani mustahkamlovchi va ajralishiga olib keluvchi omillar	454
Haqberdiyev Jamoliddin Abdug'affor o'g'li	
Quality Management as a Functional and Attributive Characteristic of Modern Management.....	458
Jabbarbergenova Bibimaryam Amangeldievna	
Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining ijodiy faoliyatini rivojlantirishda pedagogik va psixologik jarayonlar	464
Mamedova Maxfuza Erkinovna	
Huquqiy ong va madaniyatni shakllantirishda yuridik ta'limning roli: tahlil va takliflar	470
Mansurova Zilola Akromxonovna	
Pedagogik ta'limda klaster yondashuvi: O'zbekiston va jahon tajribasi	474
Nafisa Tokhirova Dilshod qizi	
Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kasbiy kompetentligini rivojlantirishning nazariy-pedagogik asoslari: zamonaviy yondashuvlar va innovatsion imkoniyatlarning integratsiyasi asosida shakllanish jarayoni.....	478
Norqulov Lutfullo Mamarajabovich	
Montessori metodikasi va undagi bolalar sensomotorikasini rivojlantirishga doir tajribalar tahlili	484
Parmonova Laylo Iloxomovna	
Molekulyar fizikani modellashtirish orqali o'qitish metodikasini takomillashtirish.....	488
Q. U. Tog'ayeva	
Milliy tarbiyada raqamli vositalardan foydalanishning pedagogik imkoniyatlari	493
Qo'shnazarova Nozima Maxmutjon qizi	
Learning Intercultural Communication Through Social Media: the Approach of Modern Students	498
Raxmonqulova Feruza Akmal qizi	
Aqliy rivojlanishda muammolari bor maktab o'quvchilarida geometrik tushunchalarni shakllantirishning nazariy asoslar.....	502
Shodiyeva Navbaxor Xabibulla qizi	
Logopedning kasbiy faoliyatida deontologiya va kompetentlikning roli va ahamiyati	506
Temurova Gulchexra Xudoyqulovna, Isomitdinova Shaxinabonu Zavqiddin qizi	
STEAM ta'limida lego konstrukturlarining o'rni va ahamiyati.....	511
Toshpulatova Farida Radjabovna	
Diagnostikasi va rehabilitatsiya qilishda eshitishda nuqsoni bo'lgan bola va ularning ota-onalari bilan bog'liq muammolar.....	514
Toshpulova Nodira Sultonmurod qizi	
Talabalarni maktabgacha ta'lim tashkiloti va ota-onalar hamkorligi o'rtasidagi o'zaro munosabat shakllari.....	518
Turdiqulova Luiza Zayniddinovna	
O'zbekistonda ESG tamoyillarining ta'limga integratsiyasi: yutuqlar, muammolar va istiqbollari	522
Tursunova Shahzoda Baxromovna	
Maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalarning fazoviy tasavvurlarini shakllantirish	526
Xamidova Muyassar Polsaidovna	
Mustaqil ta'limni tashkil etishning asosiy didaktik prinsiplari.....	530
Yuldashev Shukrullo	
Комплексная методика развития и обучения юных футболистов	536
Ортиков Умиджон Худойбердиевич	
Особенности деятельности детей с нарушением зрения	544
Юсупова Назира	
Integration of Music and Language: Creative Approaches to Teaching English to Music Students	548
Akbarova Moxichexra	

Ingliz tilida yozuv malakalarini takomillashtirishda baholash metodikasi.....	553
<i>Alimardonova Malika Botir qizi</i>	
Yosh kurashchilarni jismoniy va aqliy rivojlantirishda basketbol o'yinining ahamiyati	560
<i>Haqnazarov Qurbon Qo'shayevich</i>	
Voleybol murabbiylarining innovatsion fikrlash qobiliyatini shakllantirish usullari	566
<i>Haqqulov Akbar Abdiraupovich</i>	
Sociolinguistic Competence and Intercultural Communicative Competence: Intertwining Concepts and Practical Implications	571
<i>Kuchmurodova Gulnora Khatamovna</i>	
Ilk qadam davlat dasturida steam ta'lim elementlaridan foydalanish imkoniyati	575
<i>Nazarova Aziza Sohib qizi</i>	
Kasbiy rivojlanish jarayonida rahbar shaxsiy sifatlarini rivojlantirishning zamonaviy yo'nalishlari.....	579
<i>Roziqova Nazokat Alisher qizi</i>	
Deontologik yondashuvning nazariy-pedagogik asoslari va uning ta'lim tizimidagi ahamiyati	583
<i>Tashpulatova Nodira Olimjon qizi</i>	
Kasbiy-pedagogik tayyorgarlikda fanlararo integratsiya asosida boshlang'ich ta'lim yo'nalishi o'qituvchilarining metodik salohiyatini oshirish yo'llari.....	586
<i>Xashimova Aziza Alisherovna</i>	
Природа и механизм действия биологических иммуностимуляторов на организм животных	590
<i>Койилова Мехринисо Джураевна</i>	
Badiiy asarlar ustida ishlash jarayonida boshlang'ich sinf o'quvchilarining emotsional intellektini shakllantirish mezonlari	594
<i>Jamalova Kamola Shahobiddinovna</i>	
Bo'lajak o'qituvchilarning tanqidiy fikrlashini rivojlantirish asosida fizika o'qitish metodikasini takomillashtirish	600
<i>Musurmonova Shaxnoza Dilshod qizi</i>	
Futbolchilarda texnik tayyorgarlikni takomillashtirishning ilmiy-metodik asoslari.....	606
<i>Babayev Anvarjon Axmedovich</i>	

BOLANING AQLIY RIVOJLANISHINI YORITADIGAN KO'RSATKICHLAR

Bozorboyev Javlon Davlatali o'g'li

Jizzax davlat pedagogika universiteti

Maxsus pedagogika kafedrası sitajyor o'qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada aqli zaif bolalar bilan olib boriladigan korreksion ishlarning mohiyati yoritilgan. Ma'lumotlarga ko'ra, bunday bolalar jami aholi tarkibining 1–3% ini tashkil qiladi. Aqli zaiflikning barcha holatlarining 70–80% i engil aqliy zaiflik (nojabillik), 20–25% i o'rtacha aqliy zaiflik (engil nogironlik), 5% i esa og'ir aqliy zaiflik (og'ir imbetillik) ni tashkil qiladi.

Kalit so'zlar: aqli zaif bolalar, korreksion ishlar, 1–3%, 70–80%, 20–25%, 5%, bilimlarni shakllantirish usullari, vizual ma'lumotlar, diagramma rasmlari.

Abstract: This article highlights the correctional work conducted with children with intellectual disabilities. According to the data, such children make up 1–3% of the total population. Among all cases of intellectual disability, 70–80% are mild intellectual disability, 20–25% are moderate intellectual disability, and 5% are severe intellectual disability.

Key words: children with intellectual disabilities, correctional work, 1–3%, 70–80%, 20–25%, 5%, methods of knowledge formation, visual data, diagram images.

Аннотация: В данной статье рассматриваются коррекционные работы с детьми с умственной отсталостью. Согласно данным, такие дети составляют 1–3% от общей численности населения. Среди всех случаев умственной отсталости 70–80% приходится на лёгкую умственную отсталость, 20–25% – на умеренную, а 5% – на тяжёлую умственную отсталость.

Ключевые слова: дети с умственной отсталостью, коррекционная работа, 1–3%, 70–80%, 20–25%, 5%, методы формирования знаний, визуальные данные, диаграммы.

KIRISH

Bola aqliy rivojlanishi – uning fikrlash, idrok etish, xotira, diqqat va ijodiy qobiliyatlarini shakllantirish jarayonidir. Ushbu jarayon shaxsning umumiy psixologik va pedagogik rivojlanishining muhim ko'rsatkichlaridan biri bo'lib, bolaning kelajakdagi o'qish, ijtimoiylashish va ijodiy faoliyat ko'rsatish qobiliyatiga bevosita ta'sir qiladi.

Bolaning aqliy rivojlanishini baholash uchun turli psixologik, pedagogik va metodik indikatorlar qo'llaniladi. Jumladan, fikrlash tezligi va sifatini aniqlash, muammolarni yechish qobiliyati, xotira va diqqatni boshqarish, tasavvur va ijodiy faoliyat darajasi kabi ko'rsatkichlar uning intellektual rivojlanishini to'liq yoritishga xizmat qiladi.

Shuningdek, bolaning aqliy rivojlanishini baholashda yoshga xos psixologik xususiyatlar, ijtimoiy muhit, ta'lim jarayoni va individual psixologik omillar inobatga olinadi. Bu esa pedagoglar va psixologlarga bolaning rivojlanish darajasini aniqlash, rivojlantirish strategiyasini ishlab chiqish va kerakli korreksion yoki rivojlantiruvchi ishlarni tashkil etish imkonini beradi.

Bolaning aqliy rivojlanishini yoritadigan ko'rsatkichlar tadqiqoti bugungi kunda nafaqat pedagogika va psixologiya, balki inkluziv ta'lim, korreksion pedagogika va zamonaviy ta'lim texnologiyalari uchun ham muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ushbu maqolada aqliy rivojlanishni aniqlash va baholash ko'rsatkichlari tizimli tarzda tahlil qilinadi, ular asosida samarali pedagogik yondashuvlar ishlab chiqish imkoniyatlari ko'rib chiqiladi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Bolaning aqliy rivojlanishini o'rganish masalasi zamonaviy pedagogika va psixologiya fanlarida keng tadqiq etilgan. Turli olimlar aqliy rivojlanish jarayonini, uning ko'rsatkichlarini aniqlash va baholash metodologiyasini tadqiq qilgan.

Jean Piagetning kognitiv rivojlanish nazariyasi (Piaget, 1952) bolalarning fikrlash jarayonini bosqichma-bosqich rivojlanishini ta'kidlaydi. Piagetning tadqiqotlariga ko'ra, har bir yosh davri aqliy faoliyatning o'ziga xos xususiyatlariga ega bo'lib, bolalar turli yoshda turli ko'rsatkichlar bo'yicha rivojlanadi.

Lev Vygotsky (Vygotsky, 1978) esa ijtimoiy-madaniy yondashuvni ilgari surib, bolaning aqliy rivojlanishini ijtimoiy muhit va tarbiyaviy faoliyat bilan bog'liq ekanini ta'kidlagan. Vygotsky nazariyasiga ko'ra, bolaning yuqori darajadagi kognitiv ko'nikmalari yaqin rivojlanish zonasi orqali shakllanadi.

Howard Gardnerning ko'p intellektlar nazariyasi (Gardner, 1983) bolaning aqliy rivojlanish ko'rsatkichlarini faqat IQ bilan cheklamaslik, balki lingvistik, mantiqiy-matematik, vizual-makroskopik, kinestetik va boshqa intellektual sohalarni inobatga olish zarurligini ko'rsatadi. Bu yondashuv aqliy rivojlanishni yanada kengroq va kompleks ko'rsatkichlar asosida baholash imkonini beradi.

Shuningdek, N.A. Muslimov va R.X. Djurayev kabi o'zbek olimlari ham bolalarning mustaqil fikrlash, muammolarni yechish va ijodiy faoliyatini rivojlantirish masalalarini tadqiq qilgan. Ularning izlanishlariga ko'ra, bolaning aqliy rivojlanishini baholashda shaxsga yo'naltirilgan va kompetensiyaviy yondashuvlar qo'llanilishi samarali natijalar beradi.

Bundan tashqari, mustaqil ta'lim va korreksion pedagogika sohasida olib borilgan tadqiqotlar, jumladan Z.U. Saidova va D.B. Sultanova ishlari bolalarning aqliy rivojlanishini nazorat qilish, ularning mustaqil ishlash ko'nikmalarini shakllantirish va ta'lim jarayonini individualizatsiyalash bo'yicha metodik asoslarni taqdim etadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Bolalarning aqliy rivojlanishi o'zaro aloqalar, ta'lim, o'yinlar va amaliyot orqali shakllanadi. Bolalarning aqliy rivojlanishini yoritadigan ma'lumotlar, asosan, intellektual qobiliyatlarining qanday shakllanishini va rivojlani-shini, shuningdek, bola o'zining aqliy salohiyatini qanday oshirishi mumkinligini ko'rsatadi. Aqliy rivojlanish – bu murakkab jarayon bo'lib, bola o'z dunyoqarashini, fikrlash va tushunish qobiliyatlarini kundalik tajriba va ta'lim jarayonlari orqali rivojlantiradi. Quyida bolalarning aqliy rivojlanishini ko'rsatadigan asosiy omillar va bosqichlar keltirilgan:

1. Aqliy rivojlanishning dastlabki bosqichlari (0–3 yosh)

Bolaning ilk yillaridagi aqliy rivojlanish asosan sensorli va motorik tajribalarga asoslanadi. Bu davrda bola:

- O'zida mavjud bo'lgan shaxsiyatni va atrof-muhitni o'rganadi;
- O'z his-tuyg'ularini anglay boshlaydi, masalan, xursandchilik, qo'rquv, qiziqish kabi tuyg'ularni;
- O'rgatish va o'yinlar orqali tilni o'rganish va so'zlashish qobiliyatini rivojlantiradi;
- Atrofdagi odamlar va ob'ektlar bilan bog'lanishni o'rganadi.

2. Til va mantiqiy fikrlash (3–6 yosh)

Bolaning aqliy rivojlanishida til va mantiqiy fikrlash muhim o'rin tutadi. Bu davrda:

- Bola o'z fikrlarini aniq ifodalashni boshlaydi va yangi so'zlar o'rganadi;
- Oddiy matematik tushunchalar (masalan, sanash, shakllarni ajratish) o'zlashtiriladi;
- Mantiqiy o'yinlar va masalalar orqali fikrlash va qaror qabul qilish qobiliyati rivojlantiriladi;
- O'zaro munosabatlar va ijtimoiy ko'nikmalar, masalan, navbat kutish, o'z fikrini aytish va boshqalar bilan muomala qilishda bolalar yuksaladi.

3. Abstrakt fikrlash va yaratuvchanlik (7–12 yosh)

Bu bosqichda bolalar ko'proq mantiqiy va abstrakt fikrlashni rivojlantiradi. Bola:

- O'ylash va xulosa chiqarish jarayonlarini yanada chuqurlashtiradi;
- Murakkab masalalar va mantiqiy o'yinlarda ishtirok etib, yangi bilimlarni o'zlashtiradi;
- O'zini va boshqalarni yaxshiroq tushunishni boshlaydi, bu esa ijtimoiy o'zaro munosabatlarni yaxshilashga yordam beradi;
- Yaratish va yangi g'oyalarni o'ylashda ijodiy fikrlash rivojlanadi, masalan, hikoyalar tuzish, tasavvur qilish va boshqalar.

4. O'smirlilik va kattalar bosqichiga o'tish (13–18 yosh)

Yosh o'smirlar o'z fikrlarini kengaytirish, murakkab muammolarni hal qilishda mantiqiy va analitik yondashuvni rivojlantiradilar. Bu davrda:

- Abstrakt fikrlashda yanada yuqori darajaga chiqiladi, o'z fikrlarini mantiqiy tarzda ifodalash va qarorlar qabul qilish qobiliyati kuchayadi;
- Tanqidiy fikrlash ko'nikmalari shakllanadi, masalan, har bir fikrni sinchiklab tahlil qilish, yangi bilimlarni yaratish;
- Ijtimoiy va emotsional rivojlanish kuchayadi, shuningdek, o'z kimligini aniqlash va dunyoqarashni shakllantirish jarayoni kuchayadi.

5. Aqliy rivojlanishga ta'sir etuvchi omillar

- Genetik omillar: Aqliy rivojlanishning asosiy omili bo'lib, oiladan meros qolgan genetik xususiyatlar bola aqliy salohiyatiga ta'sir qiladi.
- Tarbiyaviy muhit: Bola o'sadigan muhit, oilaviy sharoitlar va ta'limning sifati uning aqliy rivojlanishiga katta ta'sir qiladi. Dastlabki ta'lim, o'yinlar va interaktiv faoliyatlar bola fikrlashining kengayishiga yordam beradi.
- Ijtimoiy o'zaro aloqalar: Ota-onalar, o'qituvchilar va do'stlar bilan o'zaro munosabatlar bolaning ijtimoiy ko'nikmalarini va mantiqiy fikrlashini rivojlantiradi.
- Nutq va til rivojlanishi: Til bolalarning mantiqiy fikrlashini va yangi tushunchalarni o'zlashtirishini osonlashtiradi.

6. Aqliy rivojlanishning turlari

- Kognitiv rivojlanish: Bola dunyoni qanday tushunib, uning haqidagi ma'lumotlarni qabul qiladi va qayta ishlaydi.
- Emotsional rivojlanish: Bola o'z hissiyotlarini anglash, boshqarish va boshqalar bilan muloqotda bo'lishni o'rganadi.
- Ijtimoiy rivojlanish: O'zini jamiyatda va guruhda qanday ko'rsatishini, boshqalar bilan o'zaro munosabatlarni o'rnatishni o'rganadi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Bolalarning aqliy rivojlanishi o'zaro aloqalar, ta'lim, o'yinlar va amaliyot orqali shakllanadi. Aqli zaif bolalar g'ayritabiiy bolalarning eng ko'p toifasi hisoblanadi. Ma'lumotlarga ko'ra, ular jami bolalar aholisining 1–3% ni tashkil qiladi. Aqli zaiflikning barcha holatlarining 70–80%i engil aqliy zaiflik (nojabillik), 20–25%i o'rtacha aqliy zaiflik (engil nogironlik) va og'ir aqliy zaiflik (og'ir imbetillik), 5%i esa og'ir aqliy zaiflik (ahmoqlik) hisoblanadi.

Eng ko'p o'rganilgan toifa – VIII tipdagi maxsus maktablarda o'qiydigan engil aqliy zaif bolalar. Ular uchun o'quv rejalari, dasturlari va darsliklar ishlab chiqilgan. Kognitiv sohaning jiddiy rivojlanmaganligi, shuningdek og'ir jismoniy va ruhiy kasalliklar tufayli o'rtacha aqliy zaifligi (imbecility) bo'lgan bolalar uzoq vaqt davomida o'qitib bo'lmaydigan deb hisoblanadi. Bugungi kunda bunday bolalar uchun VIII-toifa maktablarida maxsus sinflar ochilgan, ammo ularning aksariyati oilalar va mehribonlik uylarida tarbiyalanadi.

Hozirgi vaqtda 1984 yilda SSR Pedagogika fanlari akademiyasining Defektologiya ilmiy-tadqiqot instituti xodimlari tomonidan ishlab chiqilgan og'ir aqliy zaif bolalar uchun ta'lim dasturlari o'z kuchini saqlab kelmoqda.

Aqli zaif bolalar bilan ishlashning zamonaviy usullari va idrok qilish jarayonini faollashtiruvchi usullardan biri – o'rganilayotgan ob'ektlarni taqqoslashdir. Har bir darsda aqliy jarayonlarni faollashtirish, aqliy qobiliyatlarini rivojlantirish, bolalarning xotirasi va tafakkurini shakllantirish uchun maxsus mo'ljallangan o'quv o'yinlari rejalashtiriladi. O'quv o'yinlari darsda olingan bilimlarni yaxshiroq o'zlashtirish va mustahkamlashga yordam beradi, shuningdek aqli zaif bolalarda kuzatish qobiliyatini rivojlantiradi.

Faol o'qitish usullari – o'quv materialini o'zlashtirish jarayonida o'quvchilarning aqliy va amaliy faoliyatida faollik va rang-baranglikni ta'minlovchi usullar tizimidir. AMO (amaliy mashg'ulotlar) amaliy yo'nalish, o'yin harakati va o'rganishning ijodiy tabiati, interaktivlik, turli xil aloqalar va o'z ishini tashkil etishning guruh shakliga asoslanadi.

AMOlarni quyidagilarga asoslanadi:

1. Talabalarning bilim va tajribasidan foydalanish;
2. Jarayonga barcha sezgilarni jalb qilish;

3. O'z ishini tashkil etishning guruh shakli;
4. O'rganishga faol yondashish;
5. Turli xil aloqalar;
6. O'rganishning ijodiy tabiati;
7. Amaliy yo'nalish;
8. Dialog va polilog;
9. Interaktivlik;
10. O'yin harakati;
11. Aks ettirish;
12. Harakat.

Oligofrenopedagogika maorif xodimlarini, onalarni, defektologiya fakulteti talabalarini yordamchi maktablardagi ta'lim-tarbiya ishining o'ziga xos tomonlari, aqli zaif bolalarning bilim egallash xususiyatlari haqidagi tegishli ma'lumotlar bilan qurollantiradi. Har bir fanda bo'lgani kabi, oligofrenopedagogika ham o'ziga xos rivojlanish va shakllanish tarixiga ega.

Aqli zaif bolalar ta'lim-tarbiyasi masalalari bilan shug'ullanish ishlari boshlanganiga 200 yildan oshgan bo'lsa-da, bir tizimda atroflicha, bir butun, tugallangan ishlar XX asr boshlariga to'g'ri keladi. Kuzatish va qidiruv ishlarining uzoq muddatligi, tajribalar sekin-asta to'planganligi, ayrim nazariy xulosalarga kelish uchun uzoq vaqt talab qilinganligi sababli oligofrenopedagogika fanining izchil tarixi nisbatan qisqargan.

Aqli zaif bolalarni o'qitish va tarbiyalash nazariyasining shakllanishida E. Segen (1812–1880)ning pedagogik va ilmiy faoliyati katta o'rin egalladi. Ayniqsa, uning 1846-yilda yozilgan "Aqliy me'yorida bo'lmagan bolalarning tarbiyasi, gigiyenasi va axloqiy davosi" asari oligofrenopedagogika fanida katta yutuq bo'ldi. E. Segen tomonidan aqli zaif bolalar tarbiyasi nazariy asoslarining chuqur ishlab chiqilishi bu yo'nalishdagi ilmiy ishlarning yanada jonlanishiga sabab bo'ldi.

Maxsus pedagogikaning yuzaga kelishiga qadar aqli zaif bolalar ta'lim-tarbiyasi masalalari davolash pedagogikasidagi bahsli mavzu edi. Davolash pedagogikasining asosiy g'oyalari "ruhiy ortopediya" va "sen-somotor madaniyat" tushunchalari asosida berilgan. Bundan tashqari, usul o'qituvchi va talaba o'rtasidagi o'zaro ta'sir usulini aks ettiradi, bu yerda faoliyat sohasi – bilimdir, o'quvchining motor, psixofizik va shaxsiy qobiliyatlarini rivojlantirish, uning his-tuyg'ulari, irodasi, xatti-harakatlari, o'zi esa ikkala ob'ekt sifatida ishlaydi va pedagogik faoliyatning predmeti hisoblanadi.

Aqli zaif bolalarni tarbiyalash va o'qitish, ularning jismoniy va aqliy sohasining o'ziga xosligi tufayli har xil yondashuvlar bilan bir qator umumiy usullarga ega:

1. Bilimlarni shakllantirish usullari;
2. Shaxsni tarbiyalash usullari;
3. O'qituvchi va talabalar o'rtasidagi o'zaro munosabatlarni tashkil etish usullari;
4. Bolalarning ruhiy holatini tartibga solish usullari.

Ular ta'lim qonuniyatlari, yoshga bog'liq rivojlanish, didaktik va maxsus uslubiy tamoyillar, shuningdek pedagogik jarayonning tuzatuvchi yo'nalishiga asoslanadi.

Bilimlarni shakllantirish usullari

Aqli zaif bolalar bilan ishlashda bilimlarni rivojlantirish uchun og'zaki usullar, ko'rgazmali ma'lumotlar va amaliy mashq qilish usullari qo'llaniladi.

So'z usuli quyidagilarni o'z ichiga oladi:

1. Tushuntirish, tavsif, ko'rsatma, hukm, eslatma, og'zaki baholash, muhokama, maslahat, iltimos, suhbat, dialog va boshqalar;
2. Qo'shma gap, xorda gapirish; yuz ifodalari, plastik harakatlar, imo-ishoralar, an'anaviy belgilar ko'rinishidagi og'zaki bo'lmagan ma'lumotlar;
3. Vizual ma'lumotlar;
4. Diagramma va rasmlar;
5. Inson tanasi, gigiyena plakatlar, videolar va boshqalar.

Shuningdek, o'qitishda bolaning kognitiv imkoniyatlarini hisobga olish va o'quv materialini ularga moslashtirish tendensiyasi mavjud. Biroq, biz bunday bolalarning mustaqilligini oshirish zarurligini ta'kidlagan mualliflarning fikriga qo'shilamiz. Bolalar mavjud kichik qiyinchiliklarni engib, ish bilan shug'ullanishni o'rganishlari kerak.

Empirik ma'lumotlarga ko'ra, rivojlanish va ijtimoiy-kundalik yo'nalishdagi eng yaxshi natijalar bunday bolalarning kognitiv qobiliyatlarining "proksimal rivojlanish zonasi"ni hisobga olgan holda olinadi. Materialning qiyinchilik darajalari dastur bilan belgilangan bo'lsa-da, individual va tabaqalashtirilgan yondashuv doimiy ravishda amalga oshiriladi va o'quv faoliyatining mazmunini o'qituvchi belgilaydi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

O'qituvchi turli klinik guruhlardagi o'rtacha aqliy zaif bolalarning tipologik xususiyatlarini ham hisobga olishi kerak. Shu bilan birga, bunday bolalarning e'tiborining o'ziga xos xususiyatlari, charchoq darajasi, ish qobiliyati va ish tezligini hisobga olish zarur. Bu sinfdagi o'quvchilar sonining kamligi bilan ham bog'liq.

Xulosa o'rnida shuni ta'kidlash kerakki, o'rtacha aqliy zaif bolalarning xususiyatlarini hisobga olish ularning bilim faolligini rivojlantirishga, shuningdek, imkoniyat bo'lsa, ularni jamiyatga moslashtirish va integratsiya qilishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Кольцова М.М. Двигательная активность и развитие функций ребенка. - М. 1973.
2. JDPI Maxsus pedagogika kafedrası mudiri v.b.dots X.S.Akramova Maxsus pedagogika, Defektologiya (Logopediya) mutaxassisligi 1 bosqich magistri Po'latova Kamola Abduvoitovna
3. Akramova, X. (2020). Metodika formirovaniya obshchih trudovyh navykov u umstvenno otstalyyh uchennykh cherez kompyuternyye multymediyeynyye programmy. Arhiv Nauchnykh Publikey JSPI, 1-7.
4. Akramova, X. (2020). Sotsialno-pedagogicheskaya rabota s det'mi doshkol'nogo vozrasta. Arhiv Nauchnykh Publikey JSPI.
5. Akramova, X. (2020). Zamonaviy multymediya vositalaridan foydalaniשמuvaфfaqiyat garovi. Arhiv Nauchnykh Publikey JSPI, 1-5.
6. Akramova, X. (2020). Korrektsionno-pedagogicheskiye obobennoyye formirovaniye navykov zdorovogo obraza jizni u detey s umstvennoy ostalost'yu v seymeynykh usloviyax. Arhiv Nauchnykh Publikey JSPI.
7. Akramova, X. (2020). Aqliy zaif oquvchilarda axborot dasturlari vositasida umumiy mehnat konikmalarini shakllantirish metodikasi. Arhiv Nauchnykh Publikey JSPI.
8. Ипполитова М.В., Бабенкова Р.Д., Мастюкова Е.М. Особенности психофизического развития учащихся спецшкол для детей с нарушениями опорно-двигательного аппарата / под ред. Т.А. Власовой. - М., 1985.
9. Астапов В.М., Микадзе Ю.В. Психодиагностика и коррекция детей с нарушениями и отклонениями развития: хрестоматия. 2-е изд. - СПб.: Питер, 2008.

-
- 13.00.00 Pedagogika fanlari
  - 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
  - 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
  - 13.00.03 Maxsus pedagogika
  - 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
  - 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
  - 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
  - 13.00.07 Ta'limda menejment
  - 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
  - 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
  - 07.00.00 Tarix fanlari
  - 19.00.00 Psixologiya fanlari
  - 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
  - 02.00.00 Kimyo fanlari
  - 03.00.00 Biologiya fanlari
  - 09.00.00 Falsafa fanlari
  - 10.00.00 Filologiya fanlari
  - 11.00.00 Geografiya fanlari

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Mas'ul muharrir: Ramzidin Ashurov

Ingliz tili muharriri: Murod Xoliyorov

Musahhih: Alibek Zokirov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2025. №10

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali 26.09.2023-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №C-5669363 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: № 136361.

Manzirimiz: Toshkent shahar, Yunusobod tumani
19-mavze, 17-uy.